

ALTUN YARUK SEKİZİNCİ KİTAP

Engin Çetin (2017), *Altun Yaruk. Sekizinci Kitap, Karahan Kitabevi, Adana, X+526 s.. ISBN: 9786059374590*

Hüseyin YILDIZ*

Dil Araştırmaları, Güz 2017/21: 233-235

Türkiye’de *Altun Yaruk*’tan (AY) ilk bahseden kaynak Mehmet Fuat Köprülü’nün *Türk Edebiyatı Tarihi* (1926) olmakla beraber, metin üzerinde yapılmış ilk çalışmaya, Köprülü’den ancak on yıl sonra rastlanmaktadır¹. AY’deki *Aç Pars* hikayesinin işlendiği bu kısa çalışma ayrı tutulursa, Türkiye’deki ilk önemli yayın sayılabilecek olan Saadet Çağatay’ın çalışmasını² yaklaşık bir on yıl daha beklemek gerekecektir. AY’den hareketle Reşit Rahmeti Arat, Şinasi Tekin, Talat Tekin, Osman Fikri Sertkaya başta olmak üzere bilim adamları çeşitli çalışmalar kaleme alsalar da metin yayınına yönelik çalışmalar Türkiye’de uzun yıllar görülmez. 1990’lı yıllara gelindiğinde bu konuda Mehmet Ölmez ve Ceval Kaya tarafından iki doktora tezi birden yayınlanır³. 21. yüzyıla girildiğinde ise Türkiye’deki AY çalışmaları hız kazanır. 3’ü doktora, 20’si yüksek lisans olmak üzere 23 lisansüstü tez hazırlanır ve kitaplaşan tezler dışında üç müstakil kitap çalışması neşredilir. C. Kaya, 15 öğrencisine yüksek lisans tezi⁴ olarak *Altun Yaruk*’tan ellişer varak metni hazırlar. M. Ölmez, danışmanlığını yaptığı üç tezde *Altun Yaruk*’un bölümlerini⁵ neşrettirir. Zeki Kaymaz danışmanlığında Erdem Uçar, AY’nin beşinci kitabını doktora tezi olarak çalışır. İstanbul Üniversitesi’nde *Altun Yaruk*’un söz dizimi üzerine iki yüksek lisans tezi hazırlanır⁶. Türkiye’deki Uyguristlerden Ferruh Ağca ve Bülent Gül de öğrencilerine AY temelli lisansüstü

* Dr., Ordu Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ordu/TÜRKİYE, turkbilimci@gmail.com

- 1 R. R. Arat (1936). *Türk Dili Üzerine Araştırmalar, Uygur Devrine Ait Dil Örnekleri: Altun Yaruk*. İstanbul: 1-8. [Daha sonra → (1987). *Türk dili üzerine araştırmalar: Uygur Devrine ait dil örnekleri: “Altun Yaruk”*. *Makaleler Cilt I* (Yay. Haz.: O. F. Sertkaya). Ankara: TKAE Yayınları]
- 2 Saadet Çağatay (1945). *Altun Yaruk’tan iki parça: I. Küü Tav’ın canlıları öldürdüğünden dolayı gördüğü ceza II. Üç Prense Pars Hikâyesi (Prens Mahasatvi)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- 3 Ölmez, Mehmet (1991). *Altun Yaruk III. Kitap (5. Bölüm) (Şıvraprabhasasutra)*. Ankara: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi.; Kaya, Ceval (1994). *Uygurca Altun Yaruk, Giriş, Metin ve Dizin*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- 4 Ceval Kaya’nın yürüttüğü lisansüstü tezlerde *Altun Yaruk* üzerine çalışanların adları ve çalıştıkları belge numaraları şu şekilde sıralanabilir: Yahya Küçük (1-50), Ayhan Tergip (51-100), Alpay Sarıyıldız (101-150), Murat Elmalı (151-200), Yıldız Soydan (201-250), Ümit Özgür Demirci (251-300), Gürşat Polat (301-350), Gökhan Kütükçü (351-400), Yusuf Savaşçı (401-450), Mithat Usta (451-500), Şenol Korkmaz (501-550), Abdurrahman Seymen (551-600), Emel Topçu (601-650), Muammer Yücel (651-700), Tülin Ayşe Koç (701-750).
- 5 M. Ölmez, AY konulu üç teze danışmanlık yapmış olup, bunların ikisi doktora tezidir. Zemire Ahmet (Gulcalı), hem yüksek lisans hem de doktora tezini M. Ölmez danışmanlığında hazırlamıştır. Yüksek lisans tezinde Z. Ahmet AY’den *Aç Bars* hikayesini, doktora tezinde ise AY’nin onuncu kitabını çalışmıştır. Ölmez’in diğer doktorantı Ö. Ayazlı ise AY’nin altıncı kitabının neşrini yapmıştır. Ö. Ayazlı’nın doktora tezi 2012 yılında, Z. Ahmet’in yüksek lisans tezi ise 2013 yılında, Türk Dil Kurumu tarafından yayınlanmıştır.
- 6 AY’nin söz dizimi incelemesini altıncı kitapla sınırlı tutarak Fikret Turan’ın danışmanlığında Mizan Coşkun Özgür, yedinci kitapla sınırlı tutarak da Özcan Tabaklar’ın danışmanlığında Berker Keskin yüksek lisans tezi olarak hazırlamışlardır.

tezler hazırlatmışlardır⁷. Tezler dışında, son yıllarda Engin Çetin, Erdem Uçar ve Hacer Tokyürek'in kitapları⁸ da yayınlanmıştır.

Türkiye'de son yıllarda artan *Altun Yaruk* çalışmaları, eylül ayında bir meyvesini daha vermiş bulunmakta. Çukurova Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak çalışan Engin Çetin, Altun Yaruk'un sekizinci kitabını yayına hazırlayarak Eski Uygurca çalışmalarına yeni bir katkı yapmış durumdadır.

2002 yılında '11. Yüzyıl ve Öncesi Türkçesinde İnsan Yapımı Nesne Adları' başlıklı teziyle yüksek lisansını, 2008 yılında 'On Üçüncü Yüzyıl Öncesi Türkçesinde Soru' başlıklı teziyle de doktorasını tamamlayan Çetin, 2012 yılında AY'nin yedinci kitabını da yayına hazırlamıştı.

Çetin, çalışmasını dört ana bölüm üzerine kurmuş olup, eserde ön söz, kısaltmalar ve işaretler, giriş, kaynaklar ile beraber sekiz ana başlık bulunmaktadır.

Eserin *Giriş* başlığını taşıyan ilk bölümü (s. 1-10) iki başlıkta incelenmektedir. İlk başlık altında çalışmayla ilgili bazı hususlara değinilmiş ve çalışmada izlenen yol açıklandıktan sonra, ikinci başlıkta AY'nin sekizinci kitabının içeriği ve kitap hakkında yapılan çalışmalar hakkında bilgiler verilmiştir. AY'nin sekizinci kitabının altı bölümden oluştuğu, ilk bölümü olan 15. bölümün ilk kısmının yedinci kitabın son bölümüyle uyuştugu, 15. bölümde *Sarasvati*, 16. ve 17. bölümde *Şirikini*, 18. bölümde ise *Vasundari* adlı tanrıçaların söz alarak türlü maharetlerinden bahsettiği ve bu sebeple bu dört bölümün birbiriyle ilişkili olduğu, 19. bölümde *Sançanaçayı* adlı tanrılar komutanının arzının anlatıldığı, 20. bölümde ise hükümdarların doğru öğretilerine ve bunun yararlarına değinildiği, AY'nin sekizinci kitabı üzerine şimdiye kadar F.W. K. Müller (1908), Kōgi Kudara - Klaus Röhrborn (1982), Şinasi Tekin (1987), Gerard Ehlers (1987), Roger Finch (1993), Ceval Kaya (1994), Tursun Eyup (2001), İsrabil Yüsüp - Ablim Qeyum (2001) ve Erdem Uçar (2017) tarafından metin neşri çalışmaları yapıldığı gibi bilgiler bu bölümden edinilebilmektedir.

Eserin *İnceleme* başlığını taşıyan ikinci bölümünde (s. 11-22) alt başlıklar halinde sekizinci kitabı oluşturan yazmalar, eksik varaklar, yazmaların yazım özellikleri Berlin yazmaları ile St. Petersburg yazması arasındaki sesbirim, yapıbirim, sözcük ve söz dizimi farklılıklarına değinilmiştir.

Eserin *Metin* bölümü (s. 37-394) iki başlıkta ele alınmış olup öncelikle Berlin yazmalarının transkripsiyon ve transliterasyonu verilmiştir. Berlin yazmalarında 2133 satır bulunmakta ve bazı satırlarda kopma ve yıpranmaya bağlı eksiklikler görülmektedir. Berlin ve St. Petersburg yazmaları arasındaki ses ve söz farklılıkları 3-192 arası dipnotlarda sayfa altında gösterilmiştir. Bu farklılıkların 106'sı s. 18-22 arasında da tablo halinde ayrıca verilmiştir. İkinci başlık altında St. Petersburg yazmasının karşılaştırmalı metni ve çevirisi bulunmaktadır. 1712 satırdan oluşan bu bölümde yer alan 193-733 arası dipnotlarda metnin yer yer hem Berlin nüshasıyla hem

7 F. Ağca'nın danışmanlığında hazırlanan Kübra Demir'in tezi 'Altun Yaruk Örneğinde Eski Uygurcada Zamirler', B. Gül'ün danışmanlığında hazırlanan Raziye Ersan'ın tezi ise 'Altun Yaruk Bağlamında Eski Uygurca'da Fiiil Birleşmeleri' başlığını taşımaktadır.

8 Çetin, Engin (2012). *Altun Yaruk Yedinci Kitap. Berlin Bilimler Akademisindeki Metin Parçaları Karşılaştırmalı Metin, Çeviri, Açıklamalar, Dizin*. Adana: Karahan Kitabevi.; Uçar, Erdem (2013). *Uygurca Altun Yaruk Sudur IX. Tezgiñç. Diplomatik Neşir Usülüyle Yayını, Tercüme, Açıklamalar ve Dizin*. İzmir: Dinazor Kitabevi Yayınları.; Tokyürek, Hacer (2015). *Altun Yaruk Sudur. IV. Tezgiñç. Karşılaştırmalı Metin Yayını*. Kayseri: Laçın Yayınları.

de diğer okuma çalışmalarıyla karşılaştırılması yapılmıştır. Çince metnin de bulunduğu bu kısımda Türkiye Türkçesine çeviri sayfa altındadır.

Eserin *Açıklamalar* bölümünde (s. 395-420), Çince metin ile Uygurca metnin uyumunun ele alındığı, Uygurca metin ile ilgili bilinmeyen yönlerin aydınlatılmaya, kimi tartışmaların açıklığa kavuşturulmaya çalışıldığı bir bölümdür. 80 ibare hakkında çeşitli bilgi ve yorumların bulunduğu açıklamalar genel olarak ana metne yönelikken kimi zaman Berlin yazmalarında bulunup da St. Petersburg yazmasında bulunmayan sözler de irdelenmiştir. Bu bölümde Uygurca metnin işlendiği birçok çalışmada bulunabilecek temel kavramların açıklanmasından kaçınılmış daha çok metnimizle ilgili konulara değinilmiştir (s.2).

Dizinler bölümünde (s. 421-500) yer alan *Uygurca Dizin*'in hazırlanması aşamasında TürkSözDiz v1.3.0 yazılımı kullanılmış, yer yer eklemeler ve yer değişiklikleri yapılmıştır. Madde başı sözün kullanım sıklığının da verilmesi önemlidir. *Dizin* bölümünde madde başı sözün Çince metindeki karşılığı kullanılmış ise bu karşılık gösterilmiş, madde başı söz, bir terim ise bu sözün yabancı dildeki karşılığı verilmiştir (s.2).

Kaynakçasında 1930 ile 2017 tarihleri arasında yayınlanmış 176 kaynağa yer veren Çetin'in çalışmasının titizlikle ele alındığı ve emek ürünü olduğu belli olsa da, bir iki gözden kaçmış teknik hususa dikkat çekmek gerekmektedir.

Bunlardan ilki kısaltmalar kısmındaki bilgilerin yeterli olmamasıdır. Nitekim alan çalışanları tarafından anlaşılabilen *AyKaya*, *AyFinch*, *AyTekin*, *EhlersKat.* gibi kısaltmalar, akademik eğitimine yeni başlayanlar ya da bu konuyla doğrudan ilgili olmayan akademisyenler tarafından bilinmeyebilir. Ayrıca bu tür kısaltmalarda da tek tipin benimsenmesi de önemlidir. Sözgelimi 52. ve 53. dipnotlarda yer alan *RaschmKat.*, aslında 54. dipnottaki *RaschKat.* ve 94. ve 95. dipnotlardaki *RaschmannKat.* aynı eserin kısaltmalarıdır. Bu türden kısaltmaların bir sistem dahilinde Kısaltmalar başlığı altında yer alması okuyucu için faydalı olacaktır.

Eserin üçüncü sayfasında ve 422.-526. sayfalar arasındaki çift sayfalarda sayfa numarasının unutulduğunu ve ilk 20 sayfadan tespit edebildiğimiz birkaç dizgi hatasını belirterek bu kısmı sonlandırmak istiyorum (s.: *sayfa*, p.: *paragraf*, st.: *satır*).

Yer	Hata
s.VIII/p.1/st.14	... <i>Dizini</i> 'ne dizinine (iki kez yazılmış) → ... <i>Dizini</i> 'ne
s.1/p.3/st.7	çigiyle → <i>çizgiyle</i>
s.3	sayfa numarası unutulmuş
s.8/p.2/st.1	Kaus Röhrborn → <i>Klaus Röhrborn</i>
s.12/p1/st.1	toplam sayısı → toplam <i>satır</i> sayısı

Eserin eğer yeni baskısı olacaksa, birden fazla göz tarafından yeniden okunması sonunda tespit edilecek yeni düzeltmeler ile yukarıda birkaçına değindiğimiz teknik düzeltmelerin yapılması eserin değerini daha da artıracaktır. Engin Çetin hocamızı çalışması sebebiyle tebrik eder, çalışmalarının artarak devam etmesini temenni ederiz.